

Ewa Kozak

ORCID: 0000-0001-9922-9793

Uniwersytet w Siedlcach
Wydział Nauk Humanistycznych

Obraz „Narodowego Przywódcy” i jego narodu w wybranych opowiadaniach Dmitrija Głuchowskiego

<https://doi.org/10.34739/clit.2024.18.17>

The image of „the National Leader” and his people
in Dmitry Glukhovsky's short stories

Abstract: The article focusses on three distinct yet interrelated images: the „National Leader” (Glukhovsky's synonym for the president of Russia), Russians and public officials collectively constituting the contemporary Russian society. Dmitry Glukhovsky creates the president's figure through propaganda portraits, highlighting their cultural and religious symbolism in an almost poetic manner. In Glukhovsky's short fiction the people of Russia are presented in an opposition to the overdecorated image of the president. They are depicted as fearful and humble, afraid to „crawl out of a crack in the kitchen floor”. The third kind of characters – the public officials – are depicted as senseless and heartless individuals mindlessly following orders to satisfy their own ambitions and financial needs. Meanwhile, the backdrop for these characters is a dying homeland.

Keywords: Dmitry Glukhovsky, Russia, Russians, contemporary Russian literature, science fiction

*И в праздник твой, в твой праздник благородный,
С глубокой горечью хочу тебе сказать:
«Ты был для нас источник многоводный,
И мы к тебе пришли теперь опять, —
Но «смех сквозь слёзы» радостью усталой
Не зазвонит твоим струнам в ответ...
Увы, увы... Слёз более не стало, И смеха нет»¹*

Dmitrij Głuchowski jest obecnie jednym z najbardziej rozpoznawanych zarówno w Polsce, jak i na świecie współczesnych pisarzy rosyjskich.

¹ С. Черный, *Смех сквозь слёзы (1809-1909)*, <https://dennimm.narod.ru/sasha-smex-skvozslezy.html#1> [data dostępu: 31.08.2023].

Zawdzięcza to nie tylko popularności swoich powieści (*Metro 2033*, *Metro 2034*, *Metro 2035*, *Futu.re*, *Tekst*, *Outpost* i inne), ale również swojej postawie wobec wojny w Ukrainie. Po inwazji wojsk rosyjskich na sąsiednie państwo pisarz, który aktualnie przebywa poza granicami Rosji, publikował w serwisach społecznościowych komentarze przeciwko wojnie i informacje o stratach armii rosyjskiej oraz zbrodniach dokonywanych na cywilach ukraińskich. Ostro potępiał wojnę również w wywiadach dla mediów niezależnych, nazywając ją bratobójczą i najeżdżczą². Za swoją aktywność został przez moskiewski sąd skazany zaocznie na osiem lat więzienia³.

W swoich utworach fantastycznonaukowych Głuchowski niejednokrotnie jawi się jako uważny obserwator rzeczywistości, w szczególności rosyjskiej, czego konsekwencją są często trafne prognozy przyszłości, do których jednak sam pisarz odnosi się dosyć sceptycznie:

Zdecydowanie nie uważam się za proroka. Większość z tego, co rozważałem w swoich książkach, wydawało mi się totalnie absurdalne, niemożliwe. I nagle coś, co nie jest nawet realistyczną dystopią, a po prostu czymś z gatunku science-fiction, staje się rzeczywistością. Naprawdę nie sądziłem, że to nastąpi za mojego życia. To wykracza poza wszelkie prognozy czy analizy⁴.

² Zob.: *Rosyjski pisarz Dmitrij Głuchowski, który protestował przeciw wojnie, poszukiwany listem gończym*, <https://www.pap.pl/aktualnosci/news%2C1235385%2Crosyjski-pisarz-dmitrij-gluchowski-ktory-protestowal-przeciw-wojnie;Rosjanie%20scigaja%20pisarza%20Dmitrija%20Gluchowskiego.Wystawili%20list%20gonczy>, <https://tvn24.pl/swiat/dmitrij-gluchowski-scigany-listem-goncym-st5741627>; *Pisarz Dmitrij Glukhovskij poszukiwany listem gończym. Wcześniej protestował przeciwko wojnie w Ukrainie*, <https://www.rmflclassic.pl/informacje/Slowo,11/Pisarz-Dmitry-Glukhovskij-poszukiwany-listem-goncym-Wczesniej-protestowal-przeciwko-wojnie-w-Ukrainie,47546.html>; *Pisarz Dmitrij Głuchowski zaocznie aresztowany za krytykę rosyjskiej inwazji*, https://www.rmf24.pl/raporty/raport-wojna-z-rosja/news-pisarz-dmitrij-gluchowski-zaocznie-aresztowany-za-krytyke-ro,nId,6077495#crp_state=1; *Rosja. Pisarz Dmitrij Głuchowski, autor serii "Metro" poszukiwany listem gończym*, <https://www.polsatnews.pl/wiadomosc/2022-06-07/rosja-pisarz-dmitrij-gluchowski-autor-serii-metro-poszukiwany-listem-goncym/>; *Rosyjski pisarz przeciwny wojnie poszukiwany listem gończym*, <https://wgospodarcze.pl/informacje/112902-rosyjski-pisarz-przeciwny-wojnie-poszukiwany-listem-goncym> oraz wiele innych [data dostępu: 20.12.2023].

³ A.S. Dębowska, *Znany pisarz skazany zaocznie w Rosji na 8 lat więzienia. Bo mówił prawdę o wojnie w Ukrainie*, <https://wyborcza.pl/7,75517,30054140,pisarz-dmitrij-gluchowski-skazany-w-rosji-na-osiem-lat-wiezienia.html> [data dostępu: 31.08.2023].

⁴ M. Pietraszewski, *„Putin nie oszaleje na tyle, by użyć broni jądrowej. Chce zachować iluzję, że wszystko kontroluje”*, <https://wiadomosci.radiozet.pl/swiat/dmitry-glukhovskij-dla-radiozet-putin-nigdy-nie-oszaleje-na-tyle-by-uzyc-broni-jadrowej> [data dostępu: 31.08.2023].

Rosja jako kraj, ale również pewnego rodzaju „stan umysłu”, pojawia się w każdym utworze Dmitrija Głuchowskiego, a w większości z nich jest tematem dominującym. Na tle innych tekstów pisarza pod względem nacechowania wartościami narodowymi – rosyjskimi – wyróżniają się dwa tomy opowiadań, których tytuły w języku polskim brzmią *Witajcie w Rosji* (2010) oraz *Opowieści o Ojczyźnie* (2023). W języku rosyjskim zaś oba tomy mają ten sam tytuł *Рассказы о Родине* – opowiadania o Ojczyźnie.

W niniejszym artykule analizie poddane zostały wybrane opowiadania z tomu drugiego – *Opowieści o Ojczyźnie*⁵, w którym rzadziej pojawiają się charakterystyczne dla twórczości rosyjskiego pisarza motywy fantastyczne, natomiast wyraźnie wybrzmiewa rozczarowanie społeczeństwem rosyjskim oraz pewnego rodzaju bezsilność, zarówno autora, jak i bohaterów jego opowiadań wobec panującego systemu władzy⁶. Na szczególną uwagę zasługuje poetyka zamieszczonych w tomie utworów, bowiem opisy bohaterów oraz ich zachowania mają charakter hiperboliczny, pozwalający na ukazanie rosyjskiej rzeczywistości w sposób groteskowy, wywołujący u uważnego – to jest znającego również rosyjskie realia – czytelnika swego rodzaju śmiech przez łzy.

Najmocniej krytykowaną przez pisarza władzę w opowiadaniach dzierży niepodzielnie Narodowy Przywódca – alter ego Władimira Puti-

⁵ O Rosji i Rosjanach w tomie *Witajcie w Rosji* zob.: E. Kozak, *Obraz władzy rosyjskiej w opowiadaniach Dmitrija Głuchowskiego*, w: *Obrazy władzy we współczesnej kulturze rosyjskiej*, (red.) B. Brzeziński, B. Garczyk, M. Jedliński, T. Nakoneczny, M. Lachowicz, Bydgoszcz 2017, s. 129-139; Э. Козак, *Час, который się zatrzymał: о современной России в выбранных произведениях Дмитрия Глуховского*, w: *Антропология времени. Сборник научных статей в двух частях. Часть 2*, (ред.) Т. Е. Автухович и др., Гродно 2016, s. 71-78.

⁶ Jako krytyk władz rosyjskich Dmitrij Głuchowski wypowiada się od wielu lat. Wydany zaocznie wyrok nie wpłynął na złagodzenie krytycznego podejścia pisarza. Wśród najnowszych wypowiedzi znajdują się m. in. wywiady z pisarzem: J. Kueveler, „Przepowiedział” przyszłość Rosji, teraz grozi mu długa odsiadka. Pisarz z gorzką prawdą o Putinie i jego poplecznikach, <https://kultura.onet.pl/wywiady-i-artykuly/gluchowski-z-gorzka-prawda-o-putinie-to-tchorz-z-kompleksem-nizszosci-wywiad/bgr6ynb>; K. Paciorek, *Ścigany listem gończym krytykuje Rosję i Putina – Dmitry Glukhovsky*, <https://www.youtube.com/watch?v=AyHCWYZTI24>; M. Lewicki, *Dmitrij Głuchowski o Rosji. „Wbiliśmy nóż w plecy naszym braciom”*, <https://www.o2.pl/informacje/dmitrij-gluhowski-o-rosji-wbilismy-noz-w-plecy-naszym-braciom-6933037940181952a> [data dostępu: 20.12.2023]; A. Lichnerowicz, *Dmitrij Głuchowski: Rosja zamienia się w jeden wielki bunkier. Stoi przed nami szatańska pokusa*, <https://www.polityka.pl/tygodnikpolityka/swiat/2208954,1,dmitrij-gluhowski-rosja-zamienia-sie-w-jeden-wielki-bunkier-stoi-przed-nami-szatanska-pokusa.read> i in. [data dostępu: 20.12.2023].

na, jednak – jak żartobliwie⁷ zaznacza pisarz – „zbieżność z nazwiskami i nazwami rzeczywiście istniejących osób [...] jest najzupełniej przypadkowa”⁸. Najbardziej wyczerpujące charakterystyki Narodowego Przywódcy zawarte zostały w opowiadaniach *Co poradzisz*, *Wezwanie* oraz *Karmienie tajskich sumików*.

W utworze *Co poradzisz*, opisując Narodowego Przywódcę, Dmitrij Głuchowski nawiązuje do znanego zdjęcia prezydenta Rosji, do którego zapozował on w trakcie wizyty w syberyjskiej republice Tuwa, i na którym półnagi dosiada gniadego konia. Głuchowski w sposób równie natchniony, co groteskowy charakteryzuje wzmiankowaną fotografię:

Górski potok pienił się, uniżenie liżąc mu stopy w bardzo męskich butach. Dumne tuwińskie niebo posłusznie przybrało kolor jego oczu i chmurzyło się, współbrzmiając z jego myślami. Stare łyse góry piętrzyły się na podobieństwo jego mięśni naramiennych.

Tors bohatera był obnażony, jakby nie istniał strój zdolny pomieścić jego pierwotną moc i każdy ubiór natychmiast pękłby w szwach, gdyby choć targnął się na jego surową nagość. Muskuly wybrzuszały się męsko pod gładką skórą, a rzeźba przedramion i tricepsów pokazywała nieprzyjaciółom w kraju i poza jego granicami, że ręce te będą podtrzymywać Ruś jeszcze długo⁹.

Wykreowany przez Głuchowskiego obraz prezydenta stanowi swego rodzaju symbiozę pomiędzy Narodowym Przywódcą i Rosją. Surowa rosyjska przyroda korzy się tutaj, by dopasować się do cech fizycznych prezydenta, stara się uformować na jego podobieństwo, natomiast rzeczy tak pospolite jak ubranie nie są godne, by spoczywać na jego ciele. Podkreśleniem muskulatury Narodowego Przywódcy wskazuje pisarz na zwierzęcość opisywanej postaci, autor odnosi się w ten sposób do prymitywnych form demonstrowania siły w celu odstraszenia przeciwnika – wszelkich nieprzyjaciół Rosji. Jako że opisywane przez Głuchowskiego zdjęcie miało charakter propagandowy, skierowany do Rosjan, daje on do zrozumienia, że taki wizerunek prezydenta miał przemówić do najbardziej prymitywnych instynktów odbiorcy, ukazać, że siła fizyczna pre-

⁷ Zob.: B. Zalewski, *Dmitry Glukhovskiy w specjalnym wywiadzie dla RMF FM i RMF24*, https://www.rmfm24.pl/kultura/news-dmitry-glukhovskiy-w-specjalnym-wywiadzie-dla-rmf-fm-i-rmf24,nld,6648995#crp_state=1 [data dostępu: 31.08.2023].

⁸ D. Głuchowsky, *Opowieści o ojczyźnie*, przeł. P. Podmiotko, Kraków 2023, s. 7.

⁹ *Ibidem*, s. 63.

zydenta jest w stanie podtrzymać Ruś. Natomiast samo określenie „Ruś” podkreśla odwieczny charakter państwa, jego nieśmiertelność, ale wychodząc z założenia, że prezydent i Rosja stanowią nierozdzielny całość – może wskazywać również na nieprzerwane rządy Władimira Putina¹⁰. W kolejnym fragmencie opisu Narodowego Przywódcy autor koncentruje się na atrybucie siły, jakim jest broń myśliwska:

Jego palce zaciskały się na rękojeści myśliwskiego sztucera z celownikiem optycznym – symbolu politycznej przenikliwości i atrybucie najwyższej władzy, żartobliwej aluzji to karabinu snajperskiego w dłoniach Stalina [...] i do pioruna w rękach Zeusa, oraz wiele obiecującym mrugnięciem okiem (tylko zaczekajcie!) do Antona Czechowa i jego słynnej sentencji, że strzelba, wisząca na ścianie w pierwszym akcie, koniecznie musi wystrzelić w trzecim¹¹.

W cytowanym fragmencie Dmitrij Głuchowski wyraźnie daje do zrozumienia, że bez względu na to, czy porówna się prezydenta do wodza Stalina, greckiego bóstwa czy też w przekornej groźbie nieuniknioności zdarzeń nawiąże do znanego cytatu Czechowa, atrybutem „politycznej przenikliwości” i „najwyższej władzy” nie jest w Rosji moc intelektu czy mądrość, a strzelba.

Końcowy fragment opisu fotografii stanowi podsumowanie zarówno prezentowanej postaci, jak i samego zdjęcia (jak zaznacza pisarz: „I nawet jeśli w portrecie nie brakowało Photoshopa, to była w nim też poezja!”¹²):

Za jego szerokimi plecami czujnie strzygł uszami wierny gniady wierzchowiec, jakby umieszczając bohatera w jakimś generycznym westernie czy wręcz antycznym micie, przemieniając go zarazem w czarno-białego hollywoodzkiego kowboja i greckiego demiurga z białego marmuru – ogólnie rzecz biorąc, w kogoś niepodlegającego Kodeksowi postępowania

¹⁰ O pełnej integralności państwa i prezydenta w odniesieniu do Rosji pisze między innymi Marek Bankowicz: „Z inicjatywy prezydenta zmierzającego do zapewnienia sobie stabilnej bazy politycznej w 2001 powołano do życia partię Jedna Rosja, która w 2003 roku wygrała wybory parlamentarne. W swej ideologii odwołuje się ona do rosyjskiej tradycji i głosi kult państwa, którego ucieleśnieniem ma być prezydent”, M. Bankowicz, *Przywódcy polityczni współczesnego świata. Mężowie stanu, demokraci i tyrani*, Kraków 2007, s. 306.

¹¹ D. Głuchowski, *op. cit.*, s. 63.

¹² *Ibidem*, s. 64.

karnego i Konstytucji i w każdej sytuacji z definicji mającego słuszność [...].

Bo przecież ta fotografia niby to reportażowa i niedbale pstryknięta, cała stanowiła jeden wiersz – niemy i piękny, zwięźlejszy od jakiegokolwiek haiku i bardziej majestatyczny niż jakakolwiek oda. Obchodząc się bez słów, wymykała się wszystkim filtrom racjonalnego myślenia [...]. Nie była przeznaczona dla umysłu, lecz dla duszy¹³.

W groteskowym opisie wyglądu Narodowego Przywódcy autor czyni z niego nadczłowieka, któremu nawet przyroda jest posłuszna i który jest w stanie pomieścić w sobie dwie skrajnie odmienne, zarówno wizualnie, jak i intelektualnie, osobowości – hollywoodzkiego kowboja i greckiego demiurga. Za jego najwyższy atrybut zaś uważa niepodległość Kodeksowi postępowania karnego i Konstytucji. Co istotne, pisarz zwraca uwagę na to, że wizerunek Narodowego Przywódcy powinien trafić bezpośrednio do duszy obserwatora, pomijając jednocześnie zdrowy rozsądek.

Inną odsłonę Narodowego Przywódcy odnajdujemy w opowiadaniu *Wezwanie*. Tym razem pisarz odwołuje się do Rosji carskiej, nadając opisywanej postaci atrybuty cesarza – zarówno na portrecie obejmującym całą postać „w stroju cesarskim, w bieli i epoletach”¹⁴, jak i w majestacie samego władcy:

I nagle najstrojniejsza sala Kremla, rozświetlona żyrandolami jasnymi jak słońca, wydała się ciemną i duszną ładownią jakiejś łajby, a zebrani przy stole postawni i piękni ludzie – niewolnikami, albo wręcz szczurami.

Bo przez tę szczelinę do ładowni Sali Gieorgijewskiej wlało się światło prawdziwe, światło boskie. I światło to przyniosło ku zebranych człowieka, którego dotąd widzieli tylko w telewizji, zwłaszcza że w ostatnim czasie mało kogo oprócz Niego tam pokazywano. Narodowy Przywódca. Żywy. Prawdziwy [...].

Kroczył przez salę, a szept uwielbienia podążał w ślad za nim tak, jakby liście, wdzięczne, że po nich depcze, szeleściły mu pod stopami.

Zajął miejsce u szczytu stołu i skierował na zebranych hiperboloidy swoich oczu. Wielu spuściło wzrok, a niektórzy zacisnęli powieki bojąc się o swoje siatkówki¹⁵.

¹³ *Ibidem*.

¹⁴ *Ibidem*, s. 43.

¹⁵ *Ibidem*, s. 57.

Powyższy obraz prezydenta kontrastuje z opisywanym wcześniej zdjęciem, którego dominantą była fizyczna siła Narodowego Przywódcy. W przytoczonym tu fragmencie opowiadania prezydent został zaprezentowany jako istota doskonała, w porównaniu z którą ludzie zarówno postawni, jak i piękni przypominają szczury¹⁶. Natomiast podobnie jak we wcześniejszym opisie wyłaniają się cechy boskości Narodowego Przywódcy – światłość prawdziwa, hiperboloidy oczu, uniżenie zebranych. Jest to również boskość ucieleśniona, wprawdzie niedotykalna, ale mistycyzmu postaci można doświadczyć przebywając z nią w jednym pomieszczeniu, a nie jedynie w nią wierząc podczas transmisji telewizyjnych. Ze swoistą dla siebie przekorą Głuchowski „obniża” wzniosłość wypowiedzi i jednocześnie podkreśla propagandowy charakter telewizji państwowej emitującej programy z udziałem prezydenta, przypominając, że „w ostatnim czasie mało kogo oprócz Niego tam pokazywano”.

W opowiadaniu *Karmienie tajskich sumików* obraz Narodowego Przywódcy zdecydowanie ewoluje w stronę świętości. Pisarz nawiązuje w tym utworze do okresu, w którym Władimir Putin zajmował stanowisko premiera, zaś prezydentem Rosji był Dmitrij Miedwiediew. Bohaterowie są tu nazwani Premier oraz Urzędujący Prezydent, gdyż określenie Prezydent bez poprzedzającego go przymiotnika może odnosić się tylko do Narodowego Przywódcy. To właśnie on uświadamia Urzędującemu Prezydentowi, co znaczy być Prezydentem: „Prezydent w naszym wielkim kraju to nie stanowisko. To funkcja sakralna. Jesteś teraz pomazańcem bożym. Wybrańcem niebios. Świętym symbolem”¹⁷.

Rozwinięcie tej myśli odnajdujemy w dalszej części opowiadania:

Gdzie Prezydent, tam i życie. Gdziekolwiek padnie cień jego odrzutowca, tam zakwitają kwiaty i kłosi się zboże. Tam i środki budżetowe wpuszczają wrzącą świeżą krew w zwiotczałe i zapchane blaszkami miazdżycowymi naczynia miejscowej władzy, wracając jej młodość i siły, i mocą swej cudownej obecności udzielając jej – koślawej, zmurszałej – zdolności do czynienia cudów.

¹⁶ Porównując zebranych na sali do szczurów Głuchowski nie deprymuje Rosjan, a w pewnym sensie powtarza opinię, jaką mają na swój temat sami Rosjanie. I tak na przykład jeden z bohaterów (postać autentyczna) opracowania *Cień Kremła. Rosja Putina*, wypowiada się o Rosjanach w sposób następujący: „Rosjanie zawsze przypominali szczury doświadczalne – im trudniejsze warunki, tym większa chęć życia”, w: P. Baker, S. Glasser, *Cień Kremła. Rosja Putina*, przeł. W. Jeżewski, Warszawa 2005, s. 347.

¹⁷ D. Glukhowsky, *op. cit.*, s. 90.

Gdzie Prezydenta dawno nie było, tam jest śmierć i upadek, pył i proch.
Módlcie się, aby przyleciał do was. Albowiem tylko tak będziecie zbawieni¹⁸.

Przyrównując Prezydenta do świętego Piotra, którego cień uzdrowiał chorych¹⁹, pisarz po raz kolejny nadaje obrazowi Narodowego Przywódcy groteskowy charakter przybierający na sile i komizmie w momencie, gdy odnosi się również do lądowania samolotu: „Zstępując z obłoków, Prezydent szykował się do pobytu w miejscu, które było przeciwieństwem Raju: w Chabarowsku”²⁰. Choć „zstępowanie z obłoków” nawiązuje do Jezusa Chrystusa i Prezydent jawi się w analizowanym opowiadaniu jako Zbawiciel, to odpowiednikiem Pieła, do którego zstępuje, jest jedno z rosyjskich miast. Pomimo że Prezydent i Rosja z założenia powinni stanowić jedność, Dmitrij Głuchowski podkreśla ogromną przepaść między tymi dwoma światami. Wprawdzie Rosja również zostaje porównana do Jezusa Chrystusa, to nie w charakterze zbawiciela, a ofiary na krzyżu: „Premier westchnął ze znużeniem i podszedł do ukrzyżowanej na bezkresnej ścianie jego gabinetu mapy Rosji. Wziął ze stołu laserowy wskaźnik z godłem państwowym i poszturczał nim Ojczyznę”²¹. Rosja jako ofiara władzy to także powtarzający się motyw w opowiadaniach z tomu *Witajcie w Rosji*. O ile we wcześniejszych utworach była ona pozbawiana szacunku, wykorzystywana i nie wiadomo, jakim cudem wciąż istniejąca, to w opowiadaniu *Karmienie tajskich sumików* już umiera, nieczule poszturchiwana przez Prezydenta, w sposób przywodzący na myśl trącanie martwego ciała.

W podobnie jak Ojczyzna oplakany położeniu jest opisywany przez Dmitrija Głuchowskiego naród rosyjski. Przyczyny takiego stanu upatruje pisarz w obezwładniającym strachu przed władzą: „Strach było prosić państwo o cokolwiek, strach w ogóle zwracać na siebie jego uwagę, wyłączyć ze szpary w kuchennej podłodze i patrzeć gdzieś nieskończenie wysoko z samego dołu”²². Najtrudniej zaś, jak ukazuje autor w opowiadaniu *Wciąż stoi*, jest ludziom pokornym:

¹⁸ *Ibidem*, s. 100.

¹⁹ *Zob.: Pismo Święte Nowego Testamentu*, J 21,18; Łk 22,32.

²⁰ D. Glukhowsky, *op. cit.*, s. 92.

²¹ *Ibidem*, s. 90.

²² *Ibidem*, s. 302.

Nikołaj Pawłowicz był pokornym człowiekiem radzieckim i z tego powodu los wykręcał mu ręce, jak chciał. Państwo zabrało mu i zabiło obu dziadków, na pociechę kłamiąc babciom, że przez dziesięć lat nie mają prawa do korespondencji. Dlatego rodzice Nikołaja Pawłowicza wzrastali w lęku, zawsze bardzo nie chcieli dać się w cokolwiek wplątać i dobrze wiedzieli, że obywatel przeciw państwu jest jak wesz. Nie potrafili kochać tej potwornej maszynki do mięsa, ale nie mogli też przyznać się do tego przed sobą²³.

Strach jest tylko jednym ze środków kształtowania współczesnego Rosjanina. Innym jest przedostanie się do jego umysłu i duszy za pomocą umiejętnie emitowanych programów telewizyjnych. Pisarz ukazuje powyższy proces w opowiadaniu *Co poradzisz*:

Programy społeczno-polityczne są wciśnięte między najchętniej oglądane seriale – tak, żeby widz nawet nie próbował odwrócić wzroku²⁴. [...] „Każdemu według potrzeb, sprowadzając pluralizm i wolność wyboru do wyboru ulubionego serialu. W zamian wymagano jedynie, by nie zatrzaśkiwali swoich czaszek, kiedy kończy się kolejny odcinek telenoweli. By posiedzieli jeszcze trochę przed telewizorem, wpuszczając do środka w ślad za lekkostrawnymi *Dojarkami*, *Glinami* i *Californication* niespodziewane chropawe polityczne abc.

Bo jak inaczej przedostać się do ich... duszy?²⁵

Jak zauważa pisarz, proces zatruwania rosyjskiej duszy przynosi oczekiwane efekty – w opowiadaniu *Wezwanie* jeden z bohaterów „żegna się gorliwie przed ikoną Narodowego Przywódcy w swoim gabinecie”²⁶, drugi zaś robi to „przed kieszonkowym wizerunkiem”²⁷. Nawet sam ikonografik, który zajmował się obróbką wspomnianego wcześniej zdjęcia półnagiego Narodowego Przywódcy „dotyka chroniącej papier [fotografię – E.K.] szybki, jakby miał nadzieję przeniknąć przez szkło – do tej wewnętrznej Tuwy, gdzie stanie obok Niego i razem z Nim przejdzie po wodzie”²⁸.

²³ *Ibidem*.

²⁴ *Ibidem*, s. 72.

²⁵ *Ibidem*, s. 73.

²⁶ *Ibidem*, s. 46.

²⁷ *Ibidem*, s. 52.

²⁸ *Ibidem*, s. 65.

Również Shaun Walker, dziennikarz i zarazem uważny obserwator rosyjskiego społeczeństwa, w opracowaniu *Na ciężkim kacu. Nowa Rosja Putina i duchy przeszłości* zauważa skuteczność indoktrynacji putinowską propagandą:

Nawet jeśli protesty [...] zaczną poważnie zagrażać Putinowi, a może nawet doprowadzą do zmiany władzy, to patriotyczna retoryka cechująca okres jego rządów najprawdopodobniej przetrwa, idee te stworzyły podwaliny do wychowania całego nowego pokolenia Rosjan i będą wciąż wpływać na zbiorową rosyjską psychikę jeszcze długo po tym, jak Putin opuści wreszcie mury Kremla²⁹.

Osobne miejsce w społeczeństwie rosyjskim zajmują urzędnicy. Pisarz pokazuje ich jako ludzi ograniczonych umysłowo, a system ich doboru opisuje w opowiadaniu *Winda*:

Nasz kraj został stworzony tak, aby rządzić mógł lud. Jeszcze za Lenina budowano go tak, żeby każda kucharka mogła przebić się na szczyt i rządzić, otaczając się kolegami z klasy czy celi, jak Stalin. System wind społecznych był udoskonalany przez dekady, wyposażany w hamulce i przeciwwagi. I dziś działa bez zarzutu. Weźmy choćby włóczęgę, choćby kryminalistę i dajmy mu dowolne stanowisko, system wytrzyma. To właśnie prawdziwa władza ludu, a nie demagogia z wyborcami, jak gdzie indziej³⁰.

W powyższym fragmencie opowiadania Głuchowski podkreśla brak kompetencji osób piastujących urzędy państwowe bez względu na zajmowany szczebel władzy. Pisarz zwraca uwagę również na to, że władze w Rosji nie są wybierane w sposób demokratyczny, nawet w przypadku przeprowadzonych wyborów ich wyniki budzą kontrowersje³¹. Co za tym

²⁹ S. Walker, *Na ciężkim kacu. Nowa Rosja Putina i duchy przeszłości*, przeł. M. Gądek, Poznań 2019, s. 439.

³⁰ D. Glukhowsky, *op. cit.*, s. 207.

³¹ O tym, że Rosjanie są świadomi tego, że tylko pozornie mają wpływ na wyniki wyborów pisze m. in. Barbara Włodarczyk w swoich reportażach z Rosji. Dziennikarka wspomina: „Dima Wrubel [...] w 2002 roku jako pierwszy namalował kalendarz z różnymi obliczami Putina. Groźnym, pobłażliwym albo swojskim. Żartowaliśmy z nim wtedy, że każdy może sobie wybrać takiego prezydenta, jakiego chce. Na obrazku...”, w: B. Włodarczyk, *Szalona miłość. Chcę takiego jak Putin. Reportaże z Rosji*, Kraków 2022, s. 312.

idzie, ludność rosyjska jest pozbawiona swoich reprezentantów i nikt się o nią nie troszczy.

W publikacji *Cień Kremla. Rosja Putina* czytamy, że Rosjanie zdają sobie sprawę z tego, że są zdani sami na siebie i nie posiadają też złudzeń odnośnie zmiany systemu władzy: „A czynnicy nie robili wiele oprócz przerzucania papierów i brania łapówek [...]. Liczyć na modernizację systemu to jak wierzyć, że da się wystrzelić raketę z głowicą jądrową z chłopskiej chałupy”³².

W opowiadaniu *Winda* Głuchowski również zauważa, że w Rosji uniwersalnym miernikiem wyboru efektywnych urzędników jest wysokość łapówki – im wyższa, tym większe posłuszeństwo urzędnika, tym mniej zadawania niewygodnych pytań. Przykład powyższego urzędnika znajdziemy z kolei w opowiadaniu *Karmienie tajskich sumików*:

Siedzący wokół dębowego stołu surowi chabarowscy urzędnicy zgodnie marszczyli poorane wiatrem czoła i nieudolnie naśladowali swojego suwerena, stukając spracowanymi zgrubiałymi palcami we własne iPady [...]. Mało który z miejscowych feudałów rozumiał, na co komu to dziwaczne ustrojstwo, ale krążyły pogłoski, że niczym talizman chroni swojego posiadacza przed Prezydenckim gniewem i dymisją. Przydawało się też do zabijania pluskiew³³.

To przed takimi właśnie zacofanymi, bezmyślnymi ludźmi pokorne i jednocześnie ogłupione fałszywymi przekazami medialnymi rosyjskie społeczeństwo odczuwa strach. Nie widzi ono też prawdziwego obrazu Rosji, który w opowiadaniach Głuchowskiego jest smutny i przerażający, ale też zadziwiająco wiarygodny. Pisarz podsumowuje taki wizerunek Ojczyzny wkładając w usta Premiera słowa skierowane do Urzędującego Prezydenta i wyjaśniające sens podróży do odległych części Rosji:

Naszą Ojczyznę utrzymuje w całości wyłącznie poczucie, że Nasza Ojczyzna stanowi całość [...]. Nasza Ojczyzna składa się z tysiąca skrawków, ale nic, którą te skrawki były zszyte w całość, jest stara i parcieje. I twój Ił-96 jest jakby igłą, przez której ucho nawleczono nową mocną nitkę. Gdzie wylądujesz, tam robi się dziurka i idzie ścieg. Lecisz dalej, kolejny ścieg. I tak ściągasz kraj do kupy, żeby nie rozszedł się w szwach³⁴.

³² P. Baker, S. Glasser, *op. cit.*, s. 347.

³³ D. Glukhowsky, *op. cit.*, s. 94.

³⁴ *Ibidem*, s. 91-92.

W analizowanych opowiadaniach Dmitrija Głuchowskiego Prezydent i jego naród to dwie odrębne rzeczywistości zamieszkujące ten sam kraj. Posługując się wyolbrzymieniem, groteską, sięgając po czarny humor, autor gra konwencjami, demaskuje klisze myślowe i utrwała stereotypy zarówno w odniesieniu do postaci Narodowego Przywódcy jak i zwykłych Rosjan. Pozornym spoiwem między tymi odległymi rzeczywistościami są urzędnicy państwowi – w istocie ślepo pokorni przed wyższą władzą i obojętni wobec zwykłych ludzi. Jak udowadnia autor, takiego kraju nie da się utrzymać w całości bez ciągłego przypominania o tym, że stanowi on całość, bez pilnowania, by „nie rozszedł się w szwach”.

Literatura / References

Baker P., Glasser S., *Cień Kremla. Rosja Putina*, przeł. W. Jeżewski, Warszawa 2005.

Bankowicz M. Kozub-Ciembroniewicz W., *Dyktatury i tyranie. Szkice o niedemokratycznej władzy*, Kraków 2007.

Bankowicz M., *Przywódcy polityczni współczesnego świata. Mężowie stanu, demokraci i tyrani*, Kraków 2007.

Černyj C., *Smeh skvoz' slězy (1809-1909)*, <https://dennimm.narod.ru/sasha-smex-skvoz-slezy.html#1>. [Черный С., *Смех сквозь слёзы (1809-1909)*].

Dębowska A. S., *Znany pisarz skazany zaocznie w Rosji na 8 lat więzienia. Bo mówił prawdę o wojnie w Ukrainie*, <https://wyborcza.pl/7,75517,30054140,pisarz-dmitrij-gluchowski-skazany-w-rosji-na-osiem-lat-wiezienia.html>.

Garrels A., *W kraju Putina. Życia w prawdziwej Rosji*, przeł. M. Moskal, Kraków 2017.

Głuchowsky D., *Opowieści o ojczyźnie*, przeł. P. Podmiotko, Kraków 2023.

Kozak È., *Czas, który się zatrzymał: o współczesnej Rosji w wybranych opowiadaniach Dmitrija Głuchowskiego*, w: *Antropologîâ vremeni. Sbornik naučnyh statej v duvuh častâh. Čast' 2*, (red.) T. E. Avtuhovič i dr., Grodno 2016, s. 71-78. [Козак Э., *Час, który się zatrzymał: o współczesnej Rosji w wybranych opowiadaniach Dmitrija Głuchowskiego*, w: *Антропология времени. Сборник научных статей в двух частях. Часть 2*, (ред.) Т. Е. Автухович и др., Гродно 2016, s. 71-78].

Kozak E., *Obraz władzy rosyjskiej w opowiadaniach Dmitrija Głuchowskiego*, w: *Obrazy władzy we współczesnej kulturze rosyjskiej*, (red.) B. Brzeziński, B. Garczyk, M. Jedliński, T. Nakoneczny, M. Lachowicz, Bydgoszcz 2017, s. 129-139.

Kueveler J., „Przepowiedział” przyszłość Rosji, teraz grozi mu długa odsiadka. *Pisarz z gorzką prawdą o Putinie i jego poplecznikach*, <https://kultura.onet.pl/wywiady-i-artykuly/gluchowski-z-gorzka-prawda-o-putinie-to-tchorz-z-kompleksem-nizszosci-wywiad/bgr6ynb>.

Lewicki M., *Dmitrij Głuchowski o Rosji. „Wbiliśmy nóż w plecy naszym braciom”*, <https://www.o2.pl/informacje/dmitrij-gluchowski-o-rosji-wbilismy-noz-w-plecy-naszym-braciom-6933037940181952a>.

Lichnerowicz A., *Dmitrij Głuchowski: Rosja zamienia się w jeden wielki bunkier. Stoi przed nami szatańska pokusa*, <https://www.polityka.pl/tygodnikpolityka/swiat/2208954,1,dmitrij-gluchowski-rosja-zamienia-sie-w-jeden-wielki-bunkier-stoi-przed-nami-szatanska-pokusa.read>.

Paciorek K., *Ścigany listem gończym krytykuje Rosję i Putina – Dmitry Głuchovsky*, w: <https://www.youtube.com/watch?v=AyHCWYZTI24>.

Pietraszewski M., *„Putin nie oszaleje na tyle, by użyć broni jądrowej. Chce zachować iluzję, że wszystko kontroluje”*, <https://wiadomosci.radiozet.pl/swiat/dmitry-glukhovskiy-dla-radiozetpl-putin-nigdy-nie-oszaleje-na-tyle-by-uzyc-broni-jadrowej>, data dostępu: 31.08.2023.

Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu. Biblia tysiąclecia, (red.) ks. K. Dynarski, M. Przybył, Poznań 2003.

Service R., *Na Kremlu wiecznie zima. Rosja za drugich rządów Putina*, przeł. J. Wołk-Łaniewski, Kraków 2022.

Walker S., *Na ciężkim kacu. Nowa Rosja Putina i duchy przeszłości*, przeł. M. Gądek, Poznań 2019.

Włodarczyk B., *Szalona miłość. Chcę takiego jak Putin. Reportaże z Rosji*, Kraków 2022.

Zalewski B., *Dmitry Głuchovsky w specjalnym wywiadzie dla RMF FM i RMF24*, https://www.rmfm24.pl/kultura/news-dmitry-glukhovskiy-w-specjalnym-wywiadzie-dla-rmf-fm-i-rmf24,nId,6648995#crp_state=1.